

ИВО МАРДЕШИЋ

ПЈЕСМА „ЛУКА ФИЛИПОВ“ ЈОВАНА ЈОВАНОВИЋА ЗМАЈА
У ЕНГЛЕСКОМ ПРИЈЕВОДУ

Читалачкој публици хрватскоерпског језичног подручја није непозната чињеница да су многе пјесме Јована Јовановића Змаја биле превођене на енглески језик крајем 19. и почетком 20. стољећа.¹ Те пјесме нису превођене у Енглеској већ у Сједињеним Америчким Државама, а преводиоци су били Никола Тесла и Robert Underwood Johnson, пјесник не великих пјесничких достигнућа, оригиналних форми или идеја, али човјек познат у умјетничким, културним и политичким круговима New York-а као њихова главног средишта. Johnson је, наиме, био дугогодишњи сурадник тада једног од водећих америчких часописа, The Illustrated Monthly Magazine, а од 1909. до 1913. године био је и његов главни уредник. Један је од оснивача и Keats-Shelley Memorial House у Риму, а касније и амерички амбасадор у том граду. Неке од његових пјесама улазе у сваку већу антологију америчке поезије, а већина њих је писана у духу закашњеле романтике која је често била присутна у америчкој поезији краја 19. стољећа. Међу њима налазе се и многе пригодничарске пјесме, па се један дио његове поезије може успоредити с неким Змајевим пјесмама, како по духу тако и приликама у којима су настајале.

Међу Змајевим пјесмама које је, уз сурадњу Николе Тесле, превео Robert Underwood Johnson налази се и балада о Луки Филипову, познатом јунаку из раздобља борбе Црногораца против Турака. Та Змајева пјесма најчешће се сврстава међу пјесме које говоре о историјско-политичким догађајима и које, уз

¹ Написи о Николи Тесли и Robert Underwoodu Johnsonu као преводиоцима Змајевих пјесама почели су се појављивати врло брзо након настанка пријевода (*Бранково коло* I, 1895, бр. 5; *Бранково коло* 19/1913, св. 12; *Политика* 33/1936).

Змајеве родољубиве пјесме, спадају међу његова најслабија пјесничка остварења. Истиче се да у њима Змај није успио транспонирати описе политичких и историјских догађаја на један виши, пјеснички ниво.²

Без обзира на умјетничку вриједност пјесме овдје морамо истаћи да је Змајева пјесма „Лука Филипов“ нашла истакнуто мјесто међу пријеводима његових пјесама на енглески језик. Пријеводи су се почели објављивати 1881. године у *The Century Illustrated Monthly Magazine* и излазили су све до 1922. године. Годину дана касније, тј. 1923, пјесма „Лука Филипов“ претиска-на је заједно с још 12 Змајевих пјесама у сабрана дјела *Roberta Underwooda Johnsona*.³ Да је преводилац управо тој пјесми при-давао посебно значење, указују и два екстерна податка. Прво, Змајева пјесма нема никаквог поднаслова, а Johnson као под-наслов пјесме додаје »An Incident of the Montenegrin War of 1876—78« (догађај из рата у Црној Гори, 1876—78). Друго, на крају предговора књизи пјесама који је написао Никола Тесла налази се биљешка коју је нешто раније, односно 1918. године, написао Johnson а која гласи: »Both Zmai and the hero of his ballad, Luka Filipov, have died since Mr. Tesla's lines were writ-ten« (И Змај и јунак његове пјесме, Лука Филипов, умрли су након настанка Теслина написа).⁴ У предговору књизи Црна Гора се описује као „у црној ноћи једина звијезда на небу“, Црногорци као изузетно храбри и одважни људи чија су херојска дјела овјековјечена и у народним пјесмама.

Зацијело је и Johnson био импресиониран борбом Црногораца против Турака, па је и свој пријевод Змајеве пјесме „Лука Филипов“ обојио многим својим симпатијама и склоностима према народу о којем се вјероватно и у Америци много гово-рило крајем 19. и почетком 20. стољећа.

Већ сам почетак пријевода садржи пјесничку слику о со-колу који прогони свој плијен (које у таквом облику нема у оригиналу), успоређујући главног јунака са соколом а Турчина с његовим плијеном. На тај начин јунакова храброст добива шире димензије а дојам о слабости и кукавичлуку Турчина по-стаје много јачи. У пријеводу јунак нема само мач већ му је као средство борбе додана и пушка која се не спомиње у ори-гиналу. Присутно је и једно врло фино нијансирање у описима осјећаја главног јунака. Умјесто напрасите одлуке коју Лука

² Јован Јовановић Змај, *Мисаоне, родољубиве и шаљиве пјесме*, Ма-тица Српска, Суботица 1969. Предговор Драгише Живковића, стр. 7—32.

³ Robert Underwood Johnson, *Collected Poems, 1881—1922*, New York 1923. „Лука Филипов“, стр. 146—149. Змајеве пјесме тискане су као „Paraphrases from the Serbian of Zmai Iovan Iovanovich. After literal translation by Nikola Tesla“. (Парафраза са српског Змаја Јована Јовановића. Према дословном пријеводу Николе Тесле) а унутар збирке налазе се у поглав-љу „Songs of liberty, and other poems“ (Пјесме слободе и друге пјесме).

⁴ *Collected Poems*, предговор, стр. 139.

Филипов доноси да одустаје од пријашње навике да „Турке мачем бије“ односно „погану крв да лије“ пријевод истиче пре-засећеност коју осјећа јунак и његов мач према турској крви.

But he tired of the taint
Of the Turk's blood, learned restraint
From his sated sword — the quaint
Luka Filipov.

Пријашње побједи над Турцима којих је јунак готов сит, јер Турке „неће више да (их) коси“ Johnson преводи пјесничком сликом која је можда слабија по интензитету, али је ближа и прихватљивија за културну средину којој је пријевод намијењен. Тако поредба »like the grass in mowing«, скупа са стиховима који слиједе истичу једну нову димензију главног јунака коју нећемо наћи у оригиналу. Неки стихови у тој истој строфи указују да је преводилац био добро упознат и с црногорском прошлешћу, па тако уз додатак »Montenegrins«, тј. Црногорци, стих „и шта чини за слободу“ преводи с »Now our Montenegrins bought our unbroken freedom« (како су наши Црногорци купили своју несаломљиву слободу). Оригинал пјесме нема синтагме „несаломљива слобода“.

У даљњем тексту пријевода налазимо слична додатна значења или конотације којих нема у оригиналу, али и повремено изостављање неких дијелова оригинала у енглеском пријеводу. Изостављање тих стихова није нашкодило умјетничкој вриједности пријевода, а вјеројатно су му представљали и потешкоћу да их интегрира у свој врло сажет, збит и стриктном формом дефиниран поетски израз. Успоредба пријевода с оригиналом показује да се њиховим изостављањем није нарушио нити промијенио смисао, будући да су то они стихови који су пјесму непотребно мјестимично чинили дужом. Изостављена су и нека имена (Осман-паша, Гаревих), добро позната читаоцима пјесме у оригиналу, али очито од никаква значења за Johnsonову читалачку публику.

Johnsonova склоност за Црногорце и несклоност према Турцима очитује се и у епитетима које придаје Лукиним непријатељима. Лука Филипов је у пријеводу добио не само додатне одлике храбрости и племенитости, већ на самом крају пјесме, у стиховима које је преводилац додао, он носи готово такве карактеристике које нас подсећају на античког јунака. Његов непријатељ Турчин добија напротив много негативније особине од оних у оригиналу. Тако стихове „босонога, гологлава“ (какав је био Турчин кад га је Лука Филипов ухватио) Johnson преводи као »captive, shamed and spent« (заробљен, посрамљен и исцрпљен), прије тога додајући му епитет »dullard« (будала) којега нема у оригиналу.

Треба истаћи и структуралну промјену коју преводилац уноси у пријевод пјесме „Лука Филипов“. Оригинал има многе карактеристике лирско-епске народне пјесме у којој догађаје прича пјесник као објективни проматрач који повремено коментира и оцјењује поступке, ставове и осјећаје јунака. Овакав интрузиван приповједач задржан је само дјеломично у пријеводу. У другој половини пјесме преводилац мијења перспективу, па умјесто свеприсутног приповједача пјесму структурира тако да догађаје причају јунакови пријатељи, судионици у његовим јуначким подвизима и свјedoци догађаја. То приповједање „у првом лицу“ ствара посебан дојам присности између читаоца и јунака у чије се поступке можемо лакше уживјети и чији карактер можемо лакше разумјети. Осим тога, на тај начин Лука Филипов приказан као вољени, популарни јунак који ужива не-подвојену љубав својих сународника. Промјена перспективе посебно истиче осјећај, карактер и храброст cjелокупног црногорског народа, дубоку повезаност у његово јединство, а свега тога нема у оригиналу.

Robert Underwood Johnson није био велик пјесник, али је као преводилац неких Змајевих пјесама, а поготово пјесме „Лука Филипов“ надмашио неке оригинале. Већ и по самој структури пријевод пјесме „Лука Филипов“ надмашује оригинал. Са стоји се од једанаест врло концизно и правилно композираних строфа, с врло правилном схемом римовања (ababcccd) која је била доста честа у америчком пјесништву с краја 19. и почетка 20. стољећа, с врло карактеристичним рефреном — именом главног јунака — који је преводилац преузео из оригинала. У тим строфама су врло поступно приказани, са сваком строфом која описује једну комплетну епизоду у cjелокупном опису догађаја око отимања Осман-паше.

Пријевод пјесме „Лука Филипов“ у цијелости показује да је преводилац морао гајити посебне симпатије према дугогодишњој и храброј борби Црногораца. На то указују сви пјеснички елементи које је Johnson унио у свој пријевод, као и емоционална тоналност којом је пријевод прожет.

Ivo Mardešić

ZMAJ JOVAN JOVANOVIĆ'S POEM „LUKA FILIPOV“ IN THE
ENGLISH TRANSLATION

S u m m a r y

Many poems written by Zmaj Jovan Jovanović were translated into English by the great scientist Nikola Tesla and Robert Underwood Johnson, an American poet and politician from the end of the 19th and the beginning of the 20th century. Zmaj's and Johnson's poetry had certain similarities. They both wrote occasional poems, celebrating events and people they well knew and wanted to immortalize.

Zmaj's poem „Luka Filipov“ has no great literary value. Anyhow, Johnson's translation is such that it probably surpasses the original. The translation has a much better form, with each stanza being a small whole in itself, describing an episode from the life of the main hero. Besides, the imagery is more impressive and points out that the translator had probably a great affection for the Montenegrins who assume greater dimensions in the translation than in the original. Some structural changes present in the translation (the different „point of view“) intensify such an impression.

